

YENİ ANNELİK EĞİLİMLERİ VE ÇALIŞMA YAŞAMINDAKİ KADINLARIN ANNELİK PRATİKLERİ

Cansu DURSUN ÇİRCİ*

Öz

Evlilik yaşının artması ve çocuk sahibi olma yaşının ilerlemesiyle Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) verileri ışığında ilk anne olma yaşındaki artış yeni bir eğilim olarak geç annelik hakkında çalışmalara zemin hazırlamaktadır. Bu noktada çalışmanın amacı yeni annelik eğilimleri bağlamında geç yaşta anne olan kadınların annelik pratiklerinin fenomenolojik yöntem vasıtasıyla açığa çıkarılmasıdır. Bu kapsamda 35 yaş ve üstünde olup, ilk defa anne olan 20 çalışan kadınla yarı yapılandırılmış demografik bilgi formları aracılığıyla alan araştırması yapılmıştır. Araştırma sahası sınırlandırılma gerekçesiyle Antalya ili olarak belirlenmiştir. Çalışma yaşamında yer alan kadınlara hamilelikten itibaren çalışma yaşantısının nasıl olduğu, gündelik yaşam pratikleri, çocuk bakımı, toplumsal cinsiyet rollerinin değişimi gibi konularda belirleyici sorular sorulmuştur. Bu kapsamda elde edilen veriler analiz edilerek; “nasıl” sorusu çerçevesinde geç yaşta anne olan kadınların annelik pratiklerinin bir betimlemesi ortaya konulmuştur. Bulgular; geç yaşta anne olan çalışan kadınların, eğitim süresinin uzadığını, toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden şekillendiğini ve değişen annelik pratiklerine uyumlanma çabası gözlemlendiğini açığa çıkartmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aile, Annelik, Geç Annelik, Çalışan Kadınlar, Fenomenolojik Yöntem.

NEW MOTHERHOOD TRENDS AND WORKING WOMEN'S MOTHERHOOD PRACTICES

Abstract

The family has been at the center of certain changes in every period. Under the influence of changes, women and men have different attitudes and behaviors toward marriage and having children. As a result of the changing position of women in society, active participation in working life and transformation in social relations are observed. The increase in the age of first marriage and childbearing and the increase in the age of first motherhood in light of data from the Turkish Statistical

* * Dr., Bağımsız Araştırmacı, cansu1@gmail.com, 0000-0001-7961-2701

Institute (TÜİK) and the Turkish Demographic and Health Survey (TNSA) pave the way for studies on late motherhood as a new trend. This study aims to reveal the motherhood practices of women who become mothers at a late age in the context of new motherhood trends through the phenomenological method. In this context, field research was conducted with 20 working women aged 35 and over who became mothers for the first time. The data were collected using semi-structured demographic information forms. The research area was the province of Antalya (for limitation reasons). Women in working life were asked determinant questions on issues such as how their working life has been since pregnancy, daily life practices, childcare, and changes in gender roles. By analyzing the data, a description of the motherhood practices of women who become mothers at a late age was revealed within the framework of the question “how”. The findings revealed that working women who became mothers at a late age had a longer education period, reshaped gender roles, and made efforts to adapt to changing motherhood practices.

Keywords: Family, Motherhood, Late Motherhood, Phenomenological Method.

Giriş

Çalışma kapsamında yeni annelik eğilimleri kapsamında çalışma yaşamında yer alan kadınların annelik pratiklerine değinmeden önce annelik hakkında alan yazındaki çalışmalara yer verilerek değişen bir annelik olgusu olarak geç anneliğe vurgu yapılacaktır. Araştırma kapsamında çalışmanın amacı yeni annelik eğilimleri bağlamında geç yaşta anne olan kadınların annelik pratiklerinin fenomenolojik yöntemdir. Antalya ili sınırlarında 20 çalışan kadınla görüşme yapılarak hamilelikten itibaren çalışma yaşantısının nasıl olduğu, gündelik yaşam pratikleri, çocuk bakımı, toplumsal cinsiyet rollerinin değişimi gibi konularda belirleyici sorular sorulmuştur. Bu kapsamda değişen annelik vurgusundan önce annelik hakkında yapılan araştırmalara değinmek faydalı olacaktır.

Annelik hakkında yapılan çalışmalara bakıldığında, 1970’lerden sonra Rich’in (1995) ve Thurer’ın (1994) çalışmaları alanyazına öncülük etmektedir. Trevino *Annelik Ansiklopedisi* (2010) içerisinde annelerin seçilmiş olarak gördükleri çocuklarını büyütmek ve ailelerine, ülkelerine başarılı birer vatandaş yetiştirmek için uğraştıklarını dile getirmektedir. Smart ise *Yeterince iyi annelik mi?* (1996) adlı çalışmasında annelik tarihini incelerken bir kurum olarak anneliğin nasıl şekillendiği ile pek fazla ilgilenmemiştir. Miller (2010) geç modernitede bir grup kadının anneliğe geçiş süresinde yaşadıklarını *Annelik Duygusu: Mitler ve Deneyimler* adlı kitabında “annelik deneyimlerinin nasıl şekillendiği ve annelik sorumluluklarının nasıl ortaya çıktığına dair sorular” etrafında ele almıştır. Donath *Annelikten Pişman Olmak* (2022) adlı eserinde kadınların çocuk doğurup, bakımını üstlenmelerinin doğal ve sıradan görüldüğünü dolayısıyla bu durumun bugün anne olmamayı tercih eden kadınların bir tür tehdit unsuru gibi algılanmasına sebep olduğunu aktarır. Chodorow *Anneliğin Yeniden*

Üretimi Psikanaliz ve Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi (2021) kitabında anne ile çocuk ilişkisine ve bu ilişkinin yeniden üretim sürecine odaklanmaktadır. Kadınların iş hayatındaki mücadelesini, kadınların iş hayatına dair bakış açılarının anne olduktan sonraki değişimi gün yüzüne çıkardığı Nobel ödüllü yazar Claudia Goldin *Kariyer ve Aile: Kadınların Eşitliğe Doğru Yüzyıllık Yolculuk* (2024) kitabında aynı zamanda kadınların iş yaşamı devam ederken anne olmamak adına kullandıkları yöntemlere de keskin vurgularda bulunmaktadır. Bu kapsamda doğum kontrol haplarının kadınların iş hayatındaki katılımlarındaki ilginç rolünü de gözler önüne sererken; kadınlara yapılan psikolojik baskılara da odaklanmaktadır.

Kadınlar ücret karşılığı başka bir işte çalışsalar da, tam zamanlı ev kadınlığı yapsalar da; çocukları, kocaları ve kocalarının yakınları için harcadıkları bu emek karşılıksız emektir (2012, s. 10, 11).

Arendell'in *Hamilelikten Anneliğe: 10 Yıllık Akademik Çalışmaları* (2000) adlı çalışmasında annelik ve annelik edimi, toplumsal cinsiyet tarafından organize edilen, hâkim inanç sistemiyle uyumlu bir toplumsal bağlamda yer alan dinamik sosyal etkileşimler ve ilişkiler olarak anlatılmaktadır. Beets ve arkadaşları ise annelik hakkında *Batı Toplumlarında Anneliğin Geleceği Geç Doğurganlık ve Sonuçları* (2011) adlı çalışmada çocuk sahibi olmaya verilen değer hala hüküm sürmesine değinmektedir. Gelecekteki batılı bebeklerin önemli bir kısmının ise geç annelerden doğacakları anlatılmaktadır. Bu çalışmalardaki ortak tema anneliğin artık ileri yaşlarda rastlanan bir durum olduğudur. Maher ve Saugeres'in *Anne Olmak Ya Da Olmamak? Anneliğin Kültürel Temsillerini Müzakere Eden Kadınlar* (2007) adlı çalışmasında 100 kadınla yapılan yarı-yapılandırılmış görüşmelerden yararlanılarak, anneliğe ilişkin baskın söylemlerin kadınların çocuklarla ilgili yaşam kararlarını nasıl etkilediği sorgulanmaktadır. Gustafsson *Annelikte En Uygun Yaş, Avrupa'da Anneliğin Ertelenmesine İlişkin Teorik ve Ampirik Düşünceler* (2001) başlıklı araştırmasında, ilk doğumların zamanlamasına ilişkin ekonomik modelleri inceler ve kadının eğitim düzeyi ne kadar yüksekse anneliğe geçişinin o kadar geç olacağını öngörür. Castro *Doğurganlığın Yeniden Kazanımı Geç Anneliğe Giriş* (2005) adlı çalışmasında Batı Avrupa'da üç doğum grubu (topluluğu) (1936–1940, 1946–1950 ve 1956–1960) olduğunu anlatır. Benzie ve arkadaşları ise *Annelik Zamanlamasına İlişkin Kadınların Kararlarını Etkileyen Faktörler* (2006) isimli çalışmada, özellikle genç kadınlar arasında anneliğin zamanlamasıyla ilgili kadınların kararlarını etkileyen faktörler hakkında sınırlı bilgi olduğuna vurgu yapmışlardır. Psikolog Maier *No Kid* (2007) adlı çalışmasında çocuk sahibi olmayı koşulsuz ve geri dönüşü olmayan angajman olarak ifade ederken, çocuk yapma kararının sınırda bir karar olduğunu vurgulamaktadır.

New York Times'ta 40 yaşından sonra annelik hakkında yazılan makalede, anne olan kadınların yaşın artmasıyla birlikte anne olmaya karşı daha güvenilir adımlar atabildiklerine, duygusal olarak hazır hissetme,

biyolojik nedenler vb. gibi sebeplerle anneliği ertelediklerini ifade etmektedirler. Garcia ve Ruiz'in *The Delay Of Motherhood: Reasons, Determinants, Time Used To Achieve Pregnancy, And Maternal Anxiety Level* (2019) adlı çalışmasında Norveç, İspanya veya Birleşik Krallık gibi Avrupa ülkelerinde doğurganlık azalırken, Portekiz'de doğurganlık oranının sabit kaldığına; Almanya'da ise bu oranın arttığına değinilmekte ve bu faktörler kültürel, sosyal ve ekonomik değişimlerle açıklanabileceği araştırma kapsamında anlatılmaktadır.

Annelik birçok kadının doğal olarak isteyip arzulanabileceği bir duygu varsayılsa da anne olmayı tercih etmeyen ya da anne ol(a)mayan kadınları görmezden gelmemek gerekmektedir. Her alanda olduğu gibi annelik duygu ve yaşantısı, toplumun geçirdiği siyasi, sosyal, kültürel sonuçlarla beraber değerlendirmelidir. Farklı zamanlarda farklı anlamlar yüklenen "annelik" rolleri ve ideolojileri değişebilir.

Annelik bir prensip, toplulukların siyasi ve sosyal düzeninde önemli bir bileşen, yani bir kurum olarak tanımlanır. Kurumlar ise insan davranışını bireylerin değil, topluluğun ihtiyaçlarına göre düzenleyen, önemli kültürel pratikler ve kurulu toplumsal mekanizmalardır. Bu nedenle annelik, basitçe biyolojik ya da içkin değildir; aynı zamanda ideolojik ve politik olarak işlev gören toplumsal bir kurumdur (Coulter, 2010, s. 571).

Rothman'ın (1994) "Anneler ve Babaların Ötesinde: Ataerkil Toplumda İdeoloji" adlı makalesi, bize annelik ideolojilerinin tek başına değil, erkek egemenliğini (ataerkillik), ekonomik sömürü sistemini (kapitalizm) ve zihnin vücuda göre ayrıcalıklı hale gelmesini (teknoloji) destekleyen karmaşık ideolojilerin bir parçası olarak var olduğunu hatırlatır (Rothman, 1994, s. 12). Patriarka kadının bedeninin yeniden üretimini temsil ederken, teknoloji ise kadın bedeni üzerindeki tıbbi müdahaleleri içerir.

Modern Annelik ve Kadınların İkili Kimlikleri: Cinsel Sözleşmeyi Yeniden Yazmak isimli çalışmada geç modernitede batılı kadınların annelik deneyimleri ve bireyselleşmeleri üstüne bir müdahaleden bahsedilmektedir. Annelik kültürene yönelik ideolojik hareket, bebeğin evin özel ortamında yalnızca anne tarafından verilen sevgi ve bakıma ihtiyaç duyduğu yönündeki Rousseau'cu görüşten gelişmiştir (Bueskens, 2019, s. 1). Bu görüş, kadının ilk, tek ve en önemli işini annelik olarak betimlediğinden, son derece baskıcı hale gelebilmektedir.

Annelik üzerine yazan feminist teorisyenler, anneliğin kadınlar üzerindeki baskısını azaltmak için annelik kurumunun ortadan kaldırılması çağrısında bulunurlar. O'reilly annelik olgusunda-gözlenecek değişim-ile çocuk yetiştirme pratiklerinin değişkenlik gösterebileceğini ifade eder (O'reilly, 2004, s. 172). Araştırmalar, kadının toplumsal statüsü kapsamında anneliğin mühim bir işleve sahip olduğunu, kadınlık kimliğinin bu biyolojik işlev ve rol üzerinden oluştuğunu göstermektedir. Bu vesileyle kadınların toplumsal konumu ve tüm gündelik faaliyetleri annelik rollerine göre

belirlenmekte ve çocuğun bakımıyla ilgili her süreç kadınların yükümlülüğü olarak nitelenmektedir (Timurturkan, 2019, s. 318). Toplumun kadına atfettiği değerler çerçevesinde, çocuk yetiştirme, çocuğa atfedilen anlam ve bakış açılarında da değişiklikler gözlenmektedir. Annelik ideolojisi kültürden kültüre değişmekte farklı aile yapıları ve annelik pratiklerini de ortaya çıkarmaktadır. Annelik ideolojisinin temel bileşenlerinden biri anneliğin profesyonelleştirilmesi ya da uzmanlaştırılmasıdır (Baştürk Akca, 2015, s. 94). Geleneksel ataerkil aile ideolojisinde erkek eş, baba, evin reisi konumundadır. Anne ailenin devamını sağlayan anlamsal ve duygusal rolleri icra eder (Kılıç, 2019, s. 18, 19). Ancak, zamanla annelik kavramına bakış değişmiş, farklı annelik eğilimleri açığa çıkmıştır. Annelik ideolojisi Lupton'un da ifade ettiği üzere dönemden döneme değişkenlik gösteren farklı toplumlarda, farklı dönemlerde hâkim olmuş ideolojilerin zamanla geçerliliklerini yitirebileceğini, dirençle karşılaşılabileceğini ya da kaymalara, aşınmalara uğrayabileceğini ve hatta tamamıyla terkedileceğini ifade etmektedir (2000, s. 53). Rothman'da aynı zamanda annelik ideolojisini erkeklerin kadınlar üzerinde egemen olmasını güçlendirmeye, kamusal alan ve özel alan arasındaki ayrımı belirginleştirmeye hizmet eden düşünce kalıbı olarak tanımlamaktadır.

Bu çeşitlilikteki en önemli nedenlerden biri annelik rollerinin toplumun beklentileri ile şekillenmesidir. Annelik rolleri açısından toplumun kadından beklentilerini içerecek yeni sorumluluk alanları belirlenmektedir. Bu kapsamda anneliğe ilişkin güncel eğilimler geleneksel, modern ve postmodern dönemlerde farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Özellikle postmodern dönemde rastlanan iyi annelik, süper annelik, Instagram anneliği gibi eğilimlerin hepsi kendi içerisinde bir beklentinin karşılığı olarak var olmaktadır. Anneliğin şekillenmesinde sosyal medyanın da artık çok belirleyeyici olduğunu ortaya koyan pek çok araştırma vardır.

Günümüz anneleri dijital medyadan bireysel paylaşımlar yaparak hem kendilerine ait hem de çocuklarına ait bir sanal dünya kurmaktadır. Bu dünyada anneler ürettikleri içerik ve paylaşımlar ile takipçileri ile interaktif bir iletişim sürdürmeyi hedeflerler (Lupton, 2016, s. 8). Instagram annesi hem kendine faydalı içerikler üretebilmeli hem de onu takip eden kadınlara fayda sağlayabilmeli, takipçisini elinde tutabilmeli aynı zamanda da “iyi annelik” kalıbını yerine getirebilmeli, popüler ağda kalabilmelidir. Hays'ın (1996) “yoğun annelik” kavramı burada devreye girmektedir. Kadınlar yoğun annelik kavramına istinaden kamusal alandan ziyade özel alanda zamanının çoğunu çocuğu için harcamalıdır. Smart'a göre ise annelik doğal bir koşul olmadığı halde, verili biyolojik cinsiyet farklılıklarının doğal bir çıktısı, (hetero)seksüel etkinliğin doğal bir sonucu ve içgüdü olarak adlandırılan doğuştan gelen dişil özelliklerin doğal göstergesi olarak kendini tanımlayan bir kurumdur (1996, s. 37) Annelerin varlığının koşulsuz kabulünün aksine, annelik kurumunun varlığı nadiren sorgulanır, ancak kimin anneliğinin ve ne tür bir anneliğin makbul olduğu konusu sıklıkla tartışılır.

Wylie *momism* kavramıyla ifade ettiği yoğun annelikte kadınlar ve çocuklar üzerindeki baskıya vurgu yapmaktadır. Annelik hakkında yapılan çalışmalarda “ideal”, “yoğun” veya “annecilik” olarak tanımlanan yeni annelik formlarının toplumsal katmanda hangi grup tarafından benimsendiği ve uygulandığı da önemli bir sorunsal olarak tartışılmaktadır (Timurturkan, 2019, s. 68). Yoğun annelik çocuğu gösterdiği aşırı ilgiyle baskı altına alan bir annelik modeli olarak günümüzde anneliğe ilişkin pratik ve deneyimlerin de ötesinde yer almaktadır.

İleri yaşta annelik yeni bir sosyal olgu değildir. Bununla birlikte, gelişmiş toplumlarda yeni bir yönelim olarak, ilk çocuğun doğumunda annelik yaşının sürekli artması “gecikmiş annelik-ebeveynliktir” olarak ifade edilmektedir. 1970’te İngiltere ve Galler’de bu ortalama % 23,7 yıl iken, 2013’te ortalama 28.3’tür. Tüm canlı doğumların (ilk ve sonraki çocuklar) yarısından fazlası (%51) 30 yaş ve üzeri anneler ve babalardan oluşmaktadır. “*Primigravida-ilk kez gebe kalan kadın*” terimi 1958’de (gebelikle ilgili) ilk doğumunu yapan kişilere atıf olarak kullanıldığı bilinmektedir (Ylänne, 2016, s. 178).

İlk doğum yaşının son yıllarda çoğu Batı ülkesinde artması gerçeğinden yola çıkarak hem kadınlar hem de erkekler ilk çocuklarını dünyaya getirdiklerinde, ortalama ilk doğum yaşının bazı ülkelerde 30 yaşı geçtiği ifade edilmektedir (Beets, Schippers, Velde, 2011, s. 197). İlk doğum yaşı günden güne yükselmekte, ilk doğum yaşının düşme ihtimali bir yanılısamadan ibaret kalmaktadır. Olağandışı bir durum yaşanmazsa, büyük olasılıkla, ilk doğum yaşı belli bir noktaya kadar yükselmeye devam edecektir. Gelecekteki batılı bebeklerin önemli bir kısmı 30’lu yaşlarındaki annelerden doğacaktır. İdealin ötesinde sağlık maliyetleri endişe verici bir şekilde artarsa, ilk doğum yaşı düşebilme ihtimali vardır. Bu yeni toplumda bir ailenin parçası olma, çocuklara bakma ve ev işlerini yapma duygusu hem kadınlar hem de erkekler için yaşamın önemli aşamalarıdır (Beets vd., 2011, s. 207).

Miller’ e göre mümkün olduğu kadar iyi annelik yapma konusunda daha tecrübeli hale gelmek ve çocukların ihtiyaçlarını tanımak için başkaları ne düşünürse düşünsün kadınların kendi becerilerini önemsemeleri gerekmektedir (2010, s. 201). Kadının anne olması veya anne olmaya karar vermesi hem kendi yaşamında hem de toplum nazarında önemli bir geçiş aşaması olarak kabul edilirken, aynı zamanda annelik toplumda kadının toplumsal statüsünü belirleyen bir rol değişikliği olarak da görülür (Sarıtış ve Bozkurt, 2020, s. 41). Çağdaş toplumlarda kadın ve erkek evlendikten sonra çocuk sahibi olmayı arzular. Esasında günümüz toplumlarında çocuk doğurma ve çocuk yetiştirmeye zaman ayırma arasında ters orantı vardır (Gittins, 2011, s. 26). Çocuk doğurmaya ayrılan vakit daha az iken, çocuk yetiştirmek bir ömür sürmektedir. Çocuğa atfedilen anlam, önem ve değer günden güne artmakta ve bu kapsamda çocuğa harcanan zaman ve emek niteliksel olarak değişmektedir. Bu noktada Türk toplumunda rastlanan çocuk sahibi olma

isteği, annelik eğilimleri ve demografik veriler bir sonraki başlıkta ele alınması gereken bir konudur.

1. TÜRK TOPLUMUNDA ANNELİK EĞİLİMLERİ VE DEMOGRAFİK YANSIMALAR

Modern toplumlarda kadın ve erkeklerin çocuk sahibi olmayı istemeleri, bireysel sorumlulukların artması, işsizlik ve yoksulluk içinde yaşayan kişilerin sayısındaki artış, anne-baba olmanın beraberinde getirdiği yükümlülükler kadınların ve erkeklerin anne-baba olma düşüncesini yeniden gözden geçirmesini beraberinde getirmiştir.

20 çalışan kadınla görüşme yapılarak hamilelikten itibaren çalışma yaşantısının nasıl olduğu, gündelik yaşam pratikleri, çocuk bakımı, toplumsal cinsiyet rollerinin değişimi gibi konularda belirleyici sorular sorulmuştur. Bu kapsamda araştırma Antalya ili sınırlarında yapıldığı için Türk toplumunda annelik eğilimleri nasıl oluştuğuna ve demografik yansımalara değinmek faydalı olacaktır.

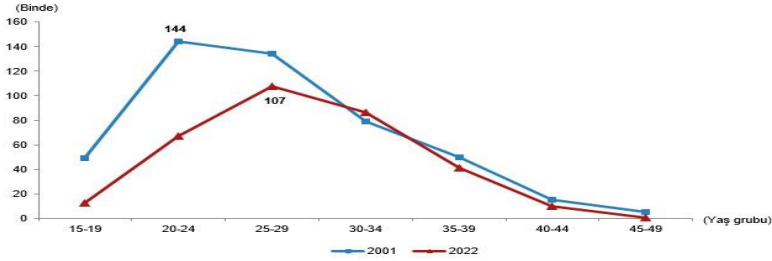
Türkiye’de son 40- 45 yıldaki aile yapısının değişiminin incelendiği çalışmada, 1968-2008 döneminde gerçekleştirilen dokuz demografik araştırmanın verileri ile 2006 ve 2011 yıllarında gerçekleştirilen “Türkiye Aile Yapısı Araştırmalarının verileri kullanılmaktadır. Çalışmanın sonuçları, Türkiye’de yaşanan sosyo-ekonomik değişimin bir sonucu olarak aile yapısındaki çekirdekleşme ve geniş aile yapısında, özellikle de ataerkil geniş aile yapısında gözlenen çözülme eğilimlerinin devam ettiğini göstermektedir. Bu değişime koşut olarak Türkiye’de dağılmış aile yapısındaki yaygınlaşmanın, özellikle de 1990’lar sonrasında tek kişilik aile ve tek ebeveynli aile yapılarındaki yaygınlaşmanın ivmesinde çok ciddi bir artış görülmektedir (Koç, 2014, s. 24).

Geç annelik ile ilgili literatürde “Toplumsal Değişme Sürecinde Annelik Serüveni: Genç Annelikten Geç Anneliğe” adlı çalışmada da, kadınların geleneksel toplumlardaki erken yaşta evlenme ve çocuk sahibi olmada “genç anne” olmalarının günümüz modern topluma geçişiyle birlikte eğitim ve istihdam süreçlerine dahil olmalarının yükselmesiyle evliliğin ötelenmesi ve çocuk sahibi olma yaşının artması sonucu “geç anne” olma halinin eğilimlerine değinilmektedir (Zeybekoğlu Akbaş ve Dursun, 2022, s. 122).

Annelik hakkındaki literatüre ve Yüksek Öğretim Kurulu tez merkezinde yer alan çalışmalarına bakıldığında tamamlanmış ve hazırlanmakta olan tez çalışmaları içinde geç annelik pratikleri ile ilgili bir çalışma olmadığı görülmüştür. Genellikle değişen annelik rollerine, üreme teknolojileri açısından annelik pratiklerine, direniş ve mücadele ruhunun aşılandığı “cumartesi anneleri” hakkında yapılan çalışmalara son olarak da dini inançlar ve doğurganlık çerçevesinde şekillenen annelik çalışmalarına rastlanmaktadır.

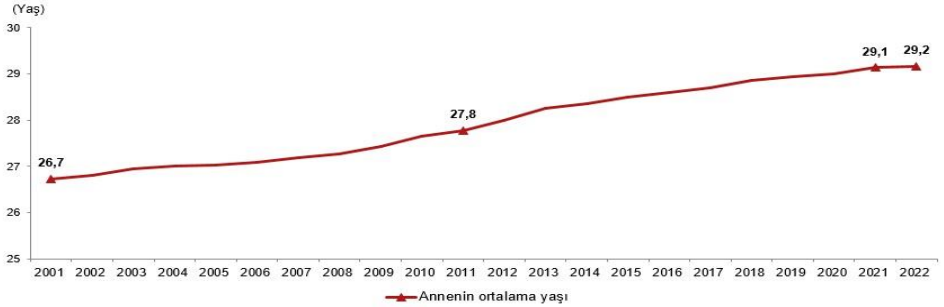
Türkiye’de TÜİK VE TNSA verilerinden hareketle yaşa göre doğurganlık oranlarına, anne olma yaşına, doğurganlık yaşlarına vb. değinilmektedir.

Şekil 1. Anne Olma Yaşı



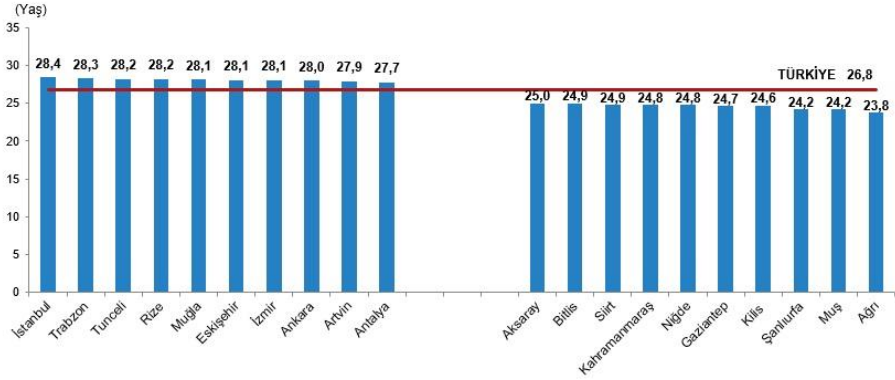
TÜİK verilerine bakıldığında Şekil 1’de görüldüğü gibi yaş grubuna göre doğurganlık hızı incelendiğinde, 2001 yılında en yüksek yaşa özel doğurganlık hızı binde 144 ile 20-24 yaş grubunda iken 2020 yılında binde 115 ile 25-29 yaş grubunda görülürken, araştırmanın verisine son olarak rastladığımız 2022 yılında azalma hala devam etmektedir. Bu durum, doğurganlığın kadının daha ileri yaşlarında gerçekleştiğini göstermektedir.

Şekil 2. Annenin Ortalama Yaşı



Şekil 2’de gösterildiği üzere doğumlarını 2001 yılında gerçekleştiren annelerin ortalama yaşı 26,7 iken 2020 yılında 29,0 oldu. İlk doğumunu 2020 yılında gerçekleştiren annelerin ortalama yaşı ise 26,5 oldu. Son olarak verilen 2022 verisinde ise annenin ortalama yaşı 29,2 olarak belirtilmektedir. Bu verilerden hareketle ilk doğum yaşındaki artış ile anneliğin ertelenmesi söz konusudur.

Şekil 3. İlk Doğumdaki Ortalama Anne Yaşının En Yüksek ve En Düşük Olduğu 10 İl



Türkiye’de ilk doğumdaki ortalama anne yaşı illere göre incelendiğinde, Şekil 3’te 2022 yılında ilk doğumda ortalama anne yaşının en yüksek olduğu il 28,1 ile İstanbul oldu. Bu ili 28,1 yaş ile İzmir, Rize 28,2, Muğla 28,1 yaş, Trabzon 28,3 ve Eskişehir 28,1 izledi. İlk doğumdaki ortalama anne yaşının en düşük olduğu il ise 23,8 ile Ağrı oldu. Bu ili 24,2 yaş ile Muş ve Şanlıurfa, 24,2 ile Bitlis 24,9 izledi.

Tablo 1. Annenin Yaş Grubuna Göre Doğumlar

Yıl	<15	15-17	18-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50+	Bilinmeyen
2001	2 730	50 848	103 482	436 558	373 702	197 347	113 249	29 676	8 947	2 094	4 708
2002	2 564	44 957	90 157	408 913	346 786	194 583	99 554	28 431	7 752	1 861	3 997
2003	2 350	37 846	86 161	392 085	345 034	204 180	92 988	28 031	6 601	1 722	1 929
2004	1 943	35 504	88 341	394 829	348 352	223 289	91 575	29 136	6 007	1 584	1 924
2005	1 721	34 926	88 579	391 952	367 167	229 505	90 459	30 531	5 544	1 400	2 257
2006	1 649	34 208	87 429	380 008	392 076	228 381	90 245	32 427	4 631	1 370	3 008
2007	1 468	33 863	86 314	377 481	415 157	239 325	98 316	28 834	4 326	1 139	3 769
2008	1 261	33 719	85 329	375 728	414 075	245 835	104 036	26 154	4 088	885	4 401
2009	956	31 596	79 520	358 462	401 079	244 206	113 258	24 696	3 817	703	8 458
2010	716	29 449	72 735	344 108	396 887	261 678	117 392	24 609	4 132	624	8 839
2011	583	26 420	70 877	334 735	389 397	280 905	116 338	23 284	4 089	427	5 757
2012	568	24 098	70 299	332 232	397 945	306 208	126 055	26 116	3 454	416	7 214

2013	449	21 967	67 847	323 274	400 292	309 422	133 272	28 992	2 911	393	8 686
2014	436	20 682	65 860	327 116	416 737	327 552	144 950	34 276	2 619	374	10 486
2015	321	18 841	61 559	315 594	414 956	323 103	152 617	35 224	2 493	444	11 756
2016	309	17 099	59 244	309 470	406 808	314 256	162 411	33 189	2 362	479	10 577
2017 ^(r)	295	15 282	55 058	304 227	405 568	311 058	166 851	33 493	2 445	384	5 597
2018 ^(r)	211	12 114	48 853	286 825	394 877	306 993	163 234	34 214	2 455	292	6 214
2019 ^(r)	171	10 074	43 938	265 017	379 731	293 747	154 125	33 367	2 751	265	6 753
2020 ^(r)	121	8 251	37 897	247 297	360 724	279 106	142 733	33 321	2 626	232	5 634
2021 ^(r)	118	7 176	32 323	231 167	356 488	278 533	137 053	33 880	2 050	165	4 383
2022	147	7 042	30 074	219 155	342 211	267 454	129 861	33 795	2 212	276	3 568

2001'den 2022 yılına kadar annelerin yaş gruplarına göre dağılımlar TÜİK verileri ışığında yukarıdaki tabloda belirtilmektedir.

Modern dönemlerde kadınların annelik konusundaki süreci daha fazla tercih, seçim ve planlama olarak. Daha ileri/geç yaşlarda anne olmayı tercih eden, kadınların sayısındaki belirgin artış her geçen gün artmaktadır. Kadınların çocuk sahibi olmaya başladıkları yaş, doğurganlığı etkileyen önemli bir faktördür. Buradan hareketle konuya Türkiye özelinde bakıldığında, TÜİK (Doğum İstatistikleri, 2020) verileri kapsamında yaş grubuna göre doğurganlık hızına bakıldığında, 2001 yılında en yüksek yaşa özel doğurganlık hızının binde 144 ile 20-24 yaş aralığında olduğu görülürken, 2020 yılına gelindiğinde bu oranın; binde 115 ile 25-29 yaş aralığına yükselişi söz konusu çalışma açısından destekleyici bir nitelik taşımaktadır. Doğum yapan annelerin ortalama yaşına bakıldığında ise 2001 yılında ortalama anne olma yaşı 26,7 iken, 2020 yılında 29,0 yaşa yükselmektedir. 2020 yılından sonra ise 45 ve 50+ üstünden doğum yapan kadınların sayılarında” artış olduğu yukardaki grafikte sayısal veriler üzerinden söylemek mümkün olacaktır. Bu veriler ışığında Türkiye’de 2022 yılından sonra kadınların doğurganlığının daha ileri yaşlarda gerçekleştiğini söylemek olasıdır.

Bir başka kapsamlı veri seti “Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması” (TNSA) 2018 raporudur. TNSA 2018 raporunda 1993 yılında 4,5 olan ortalama hane halkı büyüklüğünün 2018 yılında 1 kişi azalarak 3,5 kişiye düşmesi, doğurganlığın azalmasıyla ilişkilendirilebilecek bir durumdur. 15-49 yaş grubundaki kadınlar için hesaplanan toplam doğurganlık hızı 1993 yılında 2,7 iken, 2000’li yılların başından itibaren durağanlaşarak 2,3 civarına ulaşmıştır. 2018-TNSA’da kadın başına düşen ortalama çocuk sayısının 2,3 olduğu görülmektedir (TNSA, 2018).

Ortalama evlenme yaşının artmasıyla, anne olma yaşının da aynı oranda yükselişine olanak sağlayan bir durumdur. Toplumsal değişmelerin hızlı olmasıyla kadının toplumsal yaşamdaki konumunun değişimi evlilik ve annelik ile ilgili süreçlerin daha ileri yaşlara ertelenmesine yol açarken, ilk anne olma yaşının artmasıyla beraberinde kadın başına düşen doğum sayısını da azaltan bir etki söz konusudur. Bu doğrultuda ortalama hane halkı büyüklüğünün yıllar itibarıyla azalması da şaşırtıcı bir sonuç değildir.

Ekonomik gelişimi tamamlama hali anneliği erteleme noktasında zemin hazırlamaktadır. Bu kapsamda—annelik yaş gruplarına göre bakıldığında, modernleşmenin de zemin hazırladığı bireyselleşme kavramı evliliğe ve çocuk sahibi olmaya karşı bakış açısını değiştirmektedir. İstihdam oranlarındaki artış, kadının aktif olarak çalışma yaşamında yer alması anne olma yaşını artırmaktadır. Eğitim yaşantısının uzun sürmesi, işsizlikte yaşanan artış, ekonomik kaygılar sebebiyle evliliğe bakış ve beraberinde evlilik yaşının artması, çalışma yaşamına aktif katılım gösteren kadının iş bulma sürecinin ardından anne olmayı ertelemek eğilimindedir.

Nitekim TÜİK verilerine bakıldığında yaş grubuna göre doğurganlık hızı incelendiğinde, 2001 yılında en yüksek yaşa özel doğurganlık hızı binde 144 ile 20-24 yaş grubunda iken 2020 yılında binde 115 ile 25-29 yaş grubunda görülürken, araştırmanın verisine son olarak rastladığımız 2022 yılında azalma hala devam etmektedir. Bu durum, doğurganlığın kadının daha ileri yaşlarında gerçekleştiğini göstermektedir. TÜİK verileri ışığında doğumlarını 2001 yılında gerçekleştiren annelerin ortalama yaşı 26,7 iken 2020 yılında 29,0 oldu. İlk doğumunu 2020 yılında gerçekleştiren annelerin ortalama yaşı ise 26,5 oldu. Son olarak verilen 2022 verisinde ise annenin ortalama yaşı 29,2 olarak belirtilmektedir. Annenin yaş grubuna göre dağılımlarına bakıldığında 35-39 yaşında anne olan kadınlarda 2007'den sonra sürekli artış gösterirken, 40-44 yaş arasında anne olan kadınlarda da benzer durumlar geçerlidir. Hızlı toplumsal değişmelerin etkisiyle kadının toplumsal yaşamdaki konumunun değişimi evlilik ve annelik ile ilgili süreçlerin daha ileri yaşlara ertelenmesine yol açarken, ilk anne olma yaşının yükselişi beraberinde kadın başına düşen doğum sayısını da azaltan bir etkiyi beraberinde getirmektedir.

2. YÖNTEM

Günümüzde eğitim yaşantısının uzun sürmesiyle işsizlikte yaşanan artış, akademik kariyer sürecinin uzaması, ekonomik belirsizlik, kişisel beklentiler, eşlerin birbirini tanıma süreci, ebeveyn olmaya hazır hissedip hissetmeme gibi bazı konular evliliğe karşı bir mesafe konulmasına dolayısıyla çocuk sahibi olmayı ertelemeye yönelik tutumlar gelişmesine neden olmaktadır. Bu noktada işsizlikte yaşanan artış ile geç evliliklerin ortaya çıkması veya evliliğin ardından ebeveyn olmak için gerekli sosyo-ekonomik durumun yeterli olmayışı çocuk sahibi olma yaşının artmasına zemin hazırlamaktadır. Ayrıca akademik kariyer sürecinin uzamasıyla birlikte evliliğin ertelenmesi haliyle çocuk sahibi olma durumunun ileri yaşlara ötelenmesi de söz konusudur. Özellikle çalışma yaşamında yer alan kadınların, ekonomik kaygılardan ziyade eğitim yaşantısının uzaması, beraberinde iş bulma süreci ve evliliğe bakışı çerçevesinde çocuk sahibi olmayı irdelemektedir. Bu açıdan bakıldığında, çalışma yaşamında yer alan kadınların sosyo-ekonomik durumlarından ziyade annelik olguları çalışma yaşamlarındaki varlıkları ve anne olma tercihleri bağlamında ilişkilendirilmiştir.

Araştırmanın amacı; belli bir yaşın üzerinde anne olan kadınların çocuk sahibi olmaya karşı bakış açılarını saptamak, çalışan geç annelerin durumu, eğitim süresinin uzaması, toplumsal cinsiyet rolleri ve değişen annelik pratikleri kapsamında değerlendirmektir. Araştırma yapılırken bazı güçlükler yaşanmıştır. Bu noktada araştırmaya başlanan ilk zamanlarda çevrede 35 yaşından sonra ilk defa anne olan kadınlara ilk aşamada ulaşmakta zorluk yaşanmaktadır. Bu sebeple kartopu örneklem yoluyla ilerlemek ve sosyal

medyadan yardım almak gerekli olmuştur. Başlangıçta zor olsa dahi sosyal medya ve tanındıklar aracılığıyla birkaç anneye ulaşılmış ardından Facebook ve Instagram gibi sosyal paylaşım sayfalarında paylaşımlar yapıp çalışmanın konusuna uygun annelere ulaşmak hedeflenmiştir. Özellikle “@antalyaanneleri” sayfasında çalışmanın önü açılmış, Antalya ilindeki pek çok anneye ulaşılmıştır. Çalışmaya başlamadan önce 35 yaşından sonra anne olan kadınların belirlenmesindeki amaçta hem kadınlarda over rezervlerin azalması hem de eğitim sürecinin uzaması etken olmuştur. Çocuk sahibi olma yaşının ileri yaşlara ertelenmesi ayrıca da bir tercih sebebi olabilmektedir.

Araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik yöntem tercih edilmiştir. Geç annelik olgusu bir fenomen olarak kabul edildiğinde fenomenoloji bireylerin belirli bir olgu, durum veya deneyim hakkındaki kişisel algılarını, düşüncelerini ve duygularını derinlemesine anlamaya yönelik nitel bir araştırma yöntemi olarak karşımıza çıkar. Fenomenolojik yöntemde deneyime sahip olan kişilerden veri toplanır ve bütün bireylerin deneyimlerinin özünü tanımlayan bütüncül bir betimleme yapar ve betimlemeler aracılığıyla neyi ve nasıl deneyimlediklerine vurgu yapılır (Moustakas, 1994). Creswell (2016) fenomenolojide katılımcıların bir fenomen ve kavramla ilgili deneyimlerinin ortak anlamını tanımlar. Nitel araştırmacılar fenomeni tanımlar, bu da insan deneyiminin nesnesidir. Genellemelerden uzak bireysel deneyim ve farklılıkları içermektedir. Çalışma yaşamında yer alan kadınlarla görüşmeler gerçekleştirildiğinde deneyimleri tek bir kategoriye sığdırılmadan bireysel algılar, düşünceler ve duyguların anlaşılması üzerine kurgulanmıştır.

Bu açıdan düşünüldüğünde çalışma kapsamında fenomen olarak çalışan kadınlar özelinde düşünüldüğünde “geç annelik” açısından yaşadıkları annelik deneyimleri ve bu deneyimlerinin farklılığı üzerine kurgulanmıştır.

Araştırmanın probleminde anne olmaya karar verme süreciyle birlikte anne olmadan önce toplumsal çevre tarafından dayatılan baskıların anneliği nasıl ve ne yönde şekillendirdiği üzerine sorular sorulmaktadır. Çalışma, çocuk sahibi olma ve anne olma kararının nasıl ortaya çıktığı üzerine kurgulanmaktadır. Bu çalışmada anne olma isteği ve anneliğin ertelenmesini belirleyen unsurlar içerisinde eğitim sürecinin uzaması, akademik kariyer sürecinin devamı, evliliğin ertelenmesi, sosyo-ekonomik durumlar belirleyici bazı faktörler arasındadır.

Tablo 2. Katılımcı Bilgileri

Katılımcılar	Anne yaşı	Olma	Çalışma Durumu	Çocuk Sayısı	Medeni Durumu
K1	36		Asistan	1	Evli
K2	36,41		Öğretmen	2	Evli
K3	39		Özel sektör	1	Bekar
K4	35		Öğretmen	1	Evli
K5	35, 39		Manikürist	2	Evli
K6	40		Ekonomist	1	Evli
K7	39,41		Yurt Müdürü	2	Evli
K8	44		Satın Alma Müdürü	1	Evli
K9	43		Güvenlik Görevlisi	1	Evli
K10	48		Sosyolog	1	Evli
K11	38		Öğretmen	1	Evli
K12	39		Öğretmen	1	Evli
K13	35		Pilates Eğitmeni	1	Evli
K14	35		Öğretmen/Tasarımcı	1	Evli
K15	36		Mimar	1	Evli
K16	38,40		Öğretmen	2	Evli
K17	37		Özel Sektör	1	Evli
K18	40		Yönetici Asistanı	1	Evli
K19	37,39		Öğretmen	2	Evli
K20	40		Optisyen	1	Evli

Çalışma yaşamında yer alan kadınlara ilişkin alan araştırması sonucunda şu sorulara yanıt aranmaktadır:

- ✓ Çalışan bir kadın/anne iseniz, hamile kaldıktan sonra çalışma yaşamınıza ara verdiniz mi?
- ✓ Çalışma yaşamına ara verdiyseniz bu size ne hissettirdi?

- ✓ Çocuk sahibi olduktan sonra nasıl bir düzen kurdunuz?
- ✓ Çocuk sahibi olduktan sonra çalışma yaşamına ara vermeniz sebebiyle kendi ailenizden ya da eşinizin ailesinden herhangi bir maddi veya manevi destek aldınız mı?
- ✓ Çocuk sahibi olduktan sonra çalışan bir kadın olarak evde kalma süreciniz nasıldı ve doğumdan ne kadar süre sonra işe başladınız?
- ✓ Çocuğun bakımını kim üstlendi?

Anne olduktan sonra çalışma yaşamına devam ettiğiniz süreçte neler hissettiniz? gibi sorular ışığında çalışma yaşamında yer alan kadın için alt problemler belirlenmiştir.

Bu kapsamda çalışma yaşamında yer alan kadının çalışma hayatına ara vermesiyle birlikte gündelik yaşam pratiklerinin değiştiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Aynı zamanda çalışma hayatının yeniden başlamasıyla birlikte çocuk bakımı sorunu da ortaya çıkmaktadır.

2.1. Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında fenomenolojik yöntem aracılığıyla ulaşılan verilerin analizi “nasıl” sorusu çerçevesinde temalara ulaşılmıştır. Verilerin özgünlüğü korunmuş, görüşmecilerin ifadelerine doğrudan yer verilirken, önemli ifadeler ve temalar alt başlıkları ile görüşme sonucunda elde edilen bulguların değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

2.2. Bulgular ve Tartışma

Yapılan araştırma sonucunda katılımcıların sosyo demografik özellikleri, çocuk sayıları ve yaşları belirttikten sonra temalar belirlenmiştir.

2.2.1 Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Çalışma yaşamında yer alan 20 kadınla Antalya ili sınırlarında yapılan fenomenolojik yöntem aracılığıyla elde edilen bulgulara değinmeden önce katılımcıların sosyo demografik özellikleri, çocuk sahibi olma yaşları, medeni durumu, eğitim seviyesi belirtilmektedir. Antalya ilinde Katılımcı (K), Çocuk Sayısı (Ç.S), Yaş (Y) şeklinde kısaltmalar ile metin içinde belirtilmektedir.

2.3. Temalar

Çalışmada katılımcı, çocuk sayısı ve yaşı önemli ifadeler ile verilerek 4 alt tema ile araştırma bulgusunun değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Araştırma kapsamında katılımcıların ifadeleriyle birlikte belirlenen temalar çalışan geç anneler, kadınların iş hayatında yer almaları, toplumsal cinsiyet rolleri, değişen annelik pratiklerdir.

2.3.1. Çalışan Geç Anneler

“Eşimle yaklaşık 3 yıldır evliyedik. İkimizin de çalıştığı iş düzenli hale gelince çocuk sahibi olma fikri kendiliğinden ortaya çıktı diyebilirim. Evlendikten sonra düşün borçlarımız vardı. Bu borçları ödemek ve ev almak istedik. İşimiz de çok sabit değildi. Maddi anlamda sıkıntılarımızın giderildiğini hissettiğimizde aslında çocuk kendiliğinden şekillenen bir düşünce oldu. Daha önce konuştuğumuz bir konu değildi aslında. Bu nedenle kendiliğinden oldu bile diyebilirim.” (K1, Y36, Ç.S-1, Çalışan)

K1 anne olmaya karar verme sürecini evliliğin ardından 3 yıl süre ile hep ertelemiştir. İstem dışı gibi görünse dahi, iş sebebiyle maddi imkanların ve koşulların düzene oturmasını beklemişlerdir. Evliliğin ardından borçların ödenmesi beklenerek, çocuk sahibi olma konusu ifade edilmemiş ancak süreç içinde olağan/beklenen bir konu olarak çocuk sahibi olma ertelenme değil kendiliğinden gerçekleşen ancak maddi koşulların stabil halde olması beklenen bir konu olarak karşımıza çıkmıştır.

“Evlendikten sonra 1 ay geçmedi karnımı dürtmeler, çocuk yok mu demeler, çocuk yapmıyor musunuz söylemleri beni yordu, kızdırdı. Evliliğin 4. Yılında çocuk sahibi olduk yaşımda ilerliyordu. Ama hassas dönemlerdi. Sorun sende mi eşinde mi soruları yıllar içinde beni yormuştu. Yaşın geçiyor baskısı da beni sarstı. Yapayım kurtulayım gibi bir durumuna soktular beni.” (K12, Y40, Ç.S-1, Çalışan)

“Mental açıdan anne olmaya hazır hissetmiyordum. Ama düşününce çocuğu aldırabilirdim. Ben gönülsüz kalınca sevgilim aldıralım istersen dedi ama yaşımda ileriye. Sonunda çocuğu aldırmadığıma göre demek ki ben anne olmayı arzu etmişim. Korunmadan ve evlenmeden beraber olduğuma göre sanırım anne olabileceğimi de göz önüne almışımdır. Bende bilmiyorum ki.” (K3, Y43, Ç.S-1, Çalışan)

Anne olmaya karar verme süreci kapsamında çocuk doğurmayı belli bir süre erteleme eğilimi, modern dönemde artış göstermektedir. Görüşme yapılan annelerden elde edilen veriler doğrultusunda da söylenebileceği üzere, mental olarak kadının anneliğe hazır hissetme süreci ardından istenen bir durum olarak annelik olgusu karşımıza çıkmaktadır. Ancak ertelenen annelik özellikle kadının iş yaşamına geç katılması, kişisel gelişiminin tamamlanma süreci, ekonomik güvencesizlik, eşyle arasındaki iletişimin güven eksenli kurulması, kadının bireysel olarak anneliğe hazır hissedemeyişi, eğitim sürecinin uzamasının ardından iş bulma sürecinin uzaması beraberinde ileri yaşta anne olma durumundan kaynaklı olarak kadının anne olma serüveni belli aşamaların tamamlanmasının ardından gelmektedir.

“40 yaşında evlenince insanlar benim evlenmeme bile şaşırmıştı. Ben çok özgürlüğüme düşkün bir insan olduğum için aklımda çocuk

sahibi olma fikri dahi yoktu ama ilerleyen evlilik sürecinde ee artık bir çocuk olsun dedik. Zaten geç evlenmişiz neden evlendik diye sorguladık eşimle. Önce gidip bir doktorla görüşelim dedik çünkü ben regl dönemlerinde bazı sıkıntılar yaşıyordum. Prolaktin hormonunda sıkıntı vardı, kısa bir tedavi gördüm önce hamile kaldığımı anlamadım regl düzensizliklerim vardı o dönem bende aşırı yorgunluk bitkinlik halsizlik vardı bana çok ciddi testler yapıldı kalpten şüpheleniliyordu, eforda koşamadım bilmiyordum, o kadar doktor bilemedi. Bir arkadaşım bunlar hamilelik belirtisi de git bir eczaneden test al yaptır dedi ve bir baktım gerçekten hamileyim. 40 yaşında bir kadının düşünün hamile kaldığımı bile fark etmemişim. Artık çocuk sahibi olma fikri ne kadar aklımda yoksa fizyolojik olarak anne olma zorunluluğuydu sanki bende ki. Aslında ne kadar trajik bir durum değil mi?” (K6, Y46, Ç.S-1, Çalışan)

K6 prolaktin hormonu ve regl döneminde yaşanan düzensizlik sebebiyle, biyolojik anlamda anne olmasının önünde sadece yaş değil yaşa bağlı biyolojik konularda da sıkıntı yaşayabileceğini vurgu yapmaktadır. Prolaktin hormonu süt hormonu olarak bilinse de regl düzeni, üreme ve menopoza ilişkili bir hormondur. K6 eğitim seviyesi yüksek, ekonomist bir kadındır. Buna rağmen hamile kaldığını fark etmemiş, prolaktin hormonunda yaşanan düzensizlikten kaynaklı hamile olabileceğini düşünmemiştir.

“Zaten çocuk sahibi olmak istiyordum. Evlendiğimde 40 yaşında olduğum için zaten ne amaçla evlendim ki dedim kendi kendime. Evliliğin amacı olarak aklıma ilk çocuk sahibi olmak geldi. Sosyal çevrem hemen hemen çocuk yap dediler. Yaşlısın demenin diğer yoluyla eşim de benden küçüktü baskılar hep bana oldu. Çocuğun olmaz, menopoza girersen pişman olursun elini çabuk tut söylemlerine çok maruz kaldım, incindim.” (K9, Y46, Ç.S-1, Çalışan)

Günümüz toplumlarında yeni bir eğilim olarak ileri yaşta/geç annelik karşımıza çıkmaktadır. İlk çocuğun doğumunda annelik yaşının sürekli artması geç annelik olgusunu katılımcıların söylemleri çerçevesinde tartışmayı sağlamıştır.

“Evlendik ve dedik ki çocuk sahibi olmak bunun bir sonucu. Aslında evlenir evlenmez de toplumsal bir sinir bozucu söylemlerle karşılaştık. Daha 1 ay sürmedi hemen herkes elini karnıma götürüp imalarda bulunmaya başladılar, katı sınırlar koydum. Evliliğin 5. Yılında çocuk sahibi olunca hemen insanlar neden olmuyor çocuğun deyip durdular. 35 yaşında evlenmek zaten çevreme göre geç bir yaştı ben ancak 39 yaşında anne olabildim o arada pek çok kayıp yaşadım. Eşimle biz birbirimizi tamamlıyorduk ama R... gelince hayatımızın tadı vardı tuzu da oldu gibi tamamlandık.” (K8, Y46, Ç.S-1, Çalışan)

Modernliğin ortaya çıkardığı yaşam tarzı ve dönüşümler farklılık göstermektedir. Bireyselleşme ile insanlar geleneksel bağlarından ve inanç

sistemlerinden bir noktada uzaklaşmaktadırlar. Örneğin eğitim sürecinin hemen ardından evlenip çocuk sahibi olmak yerine, birey önce eğitim sürecinin uzaması ve iş bulma sürecini tamamlamakta, çocuk sahibi olmayı bireysel yaşamına göre en doğru zamanda gerçekleştirmektedir.

“Evlendikten sonra çocuk sahibi olmayı istiyorsun otomatik olarak geç evlendik zaten evliliğin ilk günleri ve ilk ayları çok mutlu oluyorsun ayakların yerden kesilmiş gibi hissediyorsun. Manevi yönün güçlü olduğunu düşünüyorum evlat sahibi olmak için de çok dua ettim ve beklemenin de tadına vardık bu ay mı diğer ay mı diye düşündük şubatta evlendik eylül ayı gibiydi hamile kaldığımda bu mutluluğu da evlatla tamamlamak arzusu beni çok mutlu etti.” (K16, Y44, Ç.S-2, Çalışan).

Çocuk sahibi olmak hala çok değerli olsa dahi, kişisel bir tercih olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüz toplumu daha çok bilgiye dayalı yaşamını sürdürmekte, kadının çalışma yaşamında aktif rol alması önemli olmakta ve iyi eğitim önemsenmektedir. Eğitim seviyesi yükselen kadının yeri ev içi alanlarda çocuk bakımı değil; iş gücü yaşamına katılımıdır

Tekrarlayan düşükler bir kadını yürekte dağlayan şeyler çünkü her şeyi geçtim biyolojik bir süreç de var burada. Hormonlarınız otomatik olarak devreye giriyor ve bir anda bebek kayboluyor. Ve tam kendinizi uyarlamaya çalışıyorsunuz anneliğe, sonra olay birden ortadan kalkıyor. Ve kendinize gelemiyor algılayamıyorsunuz. Fiziksel olarak yorgunluğunuz da tarif edilemez. 16 düşükten sonra 2 çocuk annesiyim birçoğunda kürtaj ve bazen kendiliğinden düşük ve 2 dış gebelik geçirdim ki dış gebelik gerçekten zor bir süreç. Sebebini bulamamaları beni yaralayan bir şeydi. Kendinize ve çevrenize bir şeyleri yapamamanın verdiği utanç duygusu hakimdi. Anne olmadan düşükle karşılaşmak çok üzücüydü ben her gittiğimde hiçbir problem yok denerek gönderildim. Kendiliğimden hamile kalıp en uzun 11 haftalık olarak sürekli bebeklerimi kaybettim. Kime gidersem gideyim bu sadece yaşadığım şehirdeki doktorlar değil hiçbir problem görünmüyor dendi. Bu süreçte tamamen vazgeçme aşamasında ben tüp bebek mi olsa diye düşündüm 1 kez Antalya’da denedik ama başarısız oldu ve bu yapılan süreç profesyonel değildi. Daha sonra Google üzerinden doktor aradım bir isim çıktı karşıma “Aygül Demiroğlu”. Tatilden dönerken yaptığım bir Google aramasıyla bulduğum doktora gittim. Ve doktorun bu düşükler karşısında ilk tepkisi “Sen nasıl bu süreci yaşadın?” diye sormasıydı. Ve ben ilk defa bir empati ile karşılaştım ve yaşadığımı anlayan bir doktor vardı karşımda. Bu beni çok sevindirdi. Aygül hocanın başlattığı süreç neticesiyle büyük kızım E... ve küçük kızım E...’i kucağıma aldım. Ve her iki çocuğumu da tüp bebek ile kucağıma aldım ve anladım ki genetik bir problem varmış. (K2, Y41, Ç.S-2, Çalışan)

Genel itibariyle pes etmeden çocuk sahibi olmaya çalıştıkları, doktor gözetiminde anne olma serüvenlerini aktardıklarını söyleyebiliriz. Tekrarlayan düşükler genetik faktörlerden etkilenmektedir. Katılımcılar genel itibari ile beşten fazla düşük yaşamış, fiziksel yıpranmanın da ötesinde psikolojik olarak anne olma halini ulaşılmasını zor bir statü olarak görmeye başlamışlardır. K16 bu durumu “*arzu ettikçe anne olamamak*” üzüntüsü ile ifade ederken, K2 “*psikolojik çöküş*” olarak ifade etmektedir. Yaşanan zor süreçlere rağmen düşük yaşayan katılımcıların ortak noktası anne olmayı çok arzulamak ve pes etmeden anne olmak için her türlü tedavi yöntemini denemede istekli olmalarıdır.

“Anne olmaya çalışmam ayrı yorucuydu o çocuğu rahmimde tutmam ayrı. Eşim sorun etmiyorum dedikçe daha çok gerildim. Doktor embriyomun kusurlu olmasından kaynaklı düşük yaptığımı söylemişti. 5 düşük ardından bir çocuğumuz olmuştu arada 3 düşük var ikinci çocuğumdan önce.” (K20, Y40, Ç.S-1, Çalışan)

“Vücudumda bebeğim durmuyordu. Zor hamile kaldım. Eşimin de çeşitli operasyonları oldu 4 kez tüp bebek denedik ve dördüncü denemede çocuğumuz oldu dolayısıyla tıp literatüründe “kıymetli bebek” olarak geçiyor. Doğum öncesi dönemim genelde raporla geçti. Okula gitmedim görevimi yapamadım doktor her aylık kontrollerde bana 1 aylık raporlar veriyordu 9 ayı raporlu geçirdim doğum öncesi yolculuk çok stresli geçti karnımdaki bebeği her daim kaybetme korkusu yaşadım. Kaybederim korkusuyla hep yattım sadece yemek yemek ve tuvalet için ayağa kalktım. Çünkü ayağa kalksam diğer çocuklarım gibi düşüreceğimden korkuyordum. Doğum yapana kadar bebekle ilgili herhangi bir hazırlık bile yapmadım. Kaybetmekten ölesiye korkuyordum.” (K11, Y53, Ç.S-1, Çalışan)

K2’ye tüm bu süreçlere nasıl katlandığını sorduğumda “*Anne olmak dünyanın hem en güzel hem de en kaygı verici duygusu bir yandan bu sevginin tarifi yok*” yanıtını vermişti.

Tekrarlayan düşükler sonucunda çiftler ilişkilerinde sıkıntılar yaşadıklarını ifade etmekte, pek çoğu psikolojik destek aldığını bu noktada belirtmektedirler. K11 hamile kaldıktan sonra öğretmenlik mesleğini yapamamış, fiziksel ihtiyaçları dışında ayağa dahi kalkmamıştır. Bu durum da anne olmayı ne kadar çok istediğini gösterir. Hem akademik hem bireysel alışkanlıklarını ertelemiştir.

Tekrarlayan düşük yapan annelerin genel yargısı “*vücudumda bebeğim neden durmuyor*” sorusu ile bir arayış ve çıkış yolu bulmaya çalışırken maddi-manevi yıpranma süreçlerini aktarma ihtiyacı hissetmeleridir. Birçoğu anne olma sürecinden sonra da psikolojik destek alma ihtiyacı olmuş, çocuk sahibi olduktan sonra da çocuğunun başına bir şey gelme korkusunu barındırmışlardır.

2.3.2. Kadınların İş Hayatında Yer Almaları

İş bulma süreci, eğitim süreci uzayan kadın için uzun vadeye yayılan bir süreçtir. Anne olduktan sonra çocuk bakımı için güvenilir bir bakım rolü bulamayan kadın, zorluklarla elde ettiği iş ve kariyerine geri dönmekte tereddüt etmektedir. Bu kapsamda kadın için çocuk bakımı iş yaşamından daha önemli olmuştur.

Annelik kadın için hayati bir konumda olmasının yanı sıra biyolojik yatkınlıkları da içinde barındırır.

Toplum içerisinde yer alan kadınların değişen konumları, eğitim ve istihdam süreçlerine daha fazla oranda katılımlarının doğal bir sonucu olarak daha ileri/geç yaşta evlilik ve çocuk sahibi olma kararı alma noktasında artış göstermektedir (Zeybekoğlu Akbaş ve Dursun, 2022, s. 120).

“Özellikle ben kendimi bu sürece hazırlarken zorlandım. Anne olmayı istemek için iş durumumuz istikrarlı olmalıydı. Eşimin iş durumu sıkıntılı idi. Çocuk sahibi olma arzusu bu noktada kafamızda soru işareti neye neden oluyordu. Tabi bu işin maddi kısmıydı diğer yanda manevi olarak biz bu işe hem çalışma yaşamı ile hem de çocuk ile devam edebilir miydik? Öncelikle bunun ayrımına varıp sonra çocuk yapma girişiminde bulunduk.” (K1, Y36, Ç.S-1, Çalışan).

“Hamile kaldığımı öğrenmenin ardından riskli bir dönem yaşayacağım için hemen rapor aldım. Sanırım benim devlette olmamın avantajı burada pek fazla oldu. 9 ay boyunca işe gitmedim hamileliğin tadını ve zorluklarını doyasıya yaşadım. Doğumun üstünden 6 ay geçti. 7. Aya girdiğimizde ben göreve geri dönmüştüm. Ama ne yalan söyleyeyim bu süreçte o kadar eve alışmışım ki ders anlatmak çok zor ve ağır geldi.” (K11, Y53, Ç.S-1, Çalışan)

Katılımcı 11 özel sektöre kıyasla daha geniş haklara sahip annelerden birisidir. Kamuda çalışmasının verdiği avantajla çocuk sahibi olduktan sonra dönebileceği garanti bir işinin olması aslında iş arayışı değil, işe dönüş zamanının uzamasıyla iş olgusuna karşı gelişen bakış açısının uzaklığına değinmektedir.

“Çalışma yaşamına ara vermek beni gerdi. 15 gün ara verebildim ama bu 15 günde bile sanki yeni danışanım olmayacak, iş bulma sürecine gireceğim, ya para yetiştirmezse kaygıları ile geçti.” (K13, Y38, Ç.S-1, Çalışan)

K13 ifadeleri, bireysel çalışmasından dolayı iş bulamama gerginliği, anneliğin getirdiği ekstra maddi sorumlulukları altında bırakmıştır. Özel olarak yürüttüğü pilates eğitmenliğinin getirdiği güvencesizlik, esasında çocuk ile ilgilenmesini öteleyen, aklında danışan bulup bulamayacağı sorgulamalarını devam ettirdiği, çocuk sahibi olmanın ardından devam eden danışanlarının seanslarını iptal edeceği endişesini yaşamasını zorunlu kılmaktadır.

“Çok zorlandım. 9 ay çalıştım ertesi gün ameliyata gittim çocuğumu doğurdum. 1 ay evde oturmadım sütümü evde verdim ondan sonra 1 ay bile olmamıştı sütümü sağıp anneme bırakıyordum o şekilde işe gidiyordum. Göğüslerim şişiyordu çok geç geliyordum ve çalışma hayatım hamilelik sürecimi de zorladı. İzin alma seçeneğim de olmadı ki kendi işimin yürümesi için çalışmam şarttı.” (K6, Y46, Ç.S-1, Çalışan)

Katılımcı 6 çalışma yaşamına aktif olarak katılım sağlamakta, hamilelik sürecinde ve sonrasında da iş yaşamına devam etmek zorunda kalmaktadır. Bunun sebebi katılımcının hem kendi işi olması hem de bu işleri yürütebilecek başka bir bireyin olmamasından kaynaklıdır. Doğumun ardından çocuğunun bakımını üstlenememiş, sadece temel beslenme ihtiyacı için süt sağarak, işe tam zamanlı dönüş gerçekleştirmiştir. Çalışan kadın bu noktada hem kariyer basamaklarında ilerlemeye hem de ev içerisindeki sorumluluklarını yerine getirmeye çalışmaktadır. Çocuğunun aktif bakımını annesi üstlense dahi, kendisi de kamusal alanda görünürlüğü koruyarak, iş yaşantısına tutunmak zorunda kalmaktadır. Nitekim ekonomik özgürlüğü olmaması durumunda çocuğunun temel ihtiyaçlarını karşılanmaktan da yoksun kalacaktır.

“Hamile kalmadan önce bir yurdum vardı. Kendimi oradaki öğrencilere adamıştım. Onların yemekleri, çamaşırları, kalacak yerleri ve güvenlikleri benim için önemli idi. Çocuğum olduktan sonra tüm bunlar silindi vaktimin tamamını çocuğuma adamak istiyordum. Belki kendi işim olması sebebiyle gözüüm karaydı. Yurdu kapatıp kendi çocuğuma enerjimi harcama isteğim sanırım devrettikten uzun bir süre sonra çalışmadan maddi sıkıntı yaşamayacağım ihtimalimden kaynaklanıyordu.” (K7, Ç.S-2, Çalışan)

Özel sektörde çalışma yaşamına devam ederken hamilelik sonrası işe geri dön(e)meme ihtimali alt teması kapsamında literatürde benzer çalışma olarak Timurturk “Özel Sektörde Çalışan Yönetici Kadınların Annelik Anlatıları Deneyimler, Beklentiler ve Annelik İdeolojileri” makalesinde kadınların tam zamanlı işgücüne katılması ve önemli pozisyonlarda çalışmasına, çalışan annelerin iş yaşamlarını ve ev içi sorumluluklarını dengelemek için daha fazla yükün altına girmek zorunda kalmalarını tartışmaktadır (2019).

2.3.3. Toplumsal Cinsiyet Roller

Kadının çalışma yaşamında aktif katılması ev içi rollerde paylaşımı gerekli kılmaktadır. Kadın çalışma yaşamında aktif olarak yer almasa dahi erkekler kadınlara yardımcı olabilmektedir. Ev içinde aile merkezli işler yapan olarak bilinen kadınlar sadece geleneksel roller ile donatılmaz. Çalışma yaşamının getirdiği uzun mesai saatleri ev içinde tüm rolleri yerine getirmeyi zorlaştırmakta, bu kapsamda erkek de yardımcı rolü üstlenmek durumunda kalmaktadır. Kadının aile kurumundaki birçok sorumluluğunun olması ve aile

içi rollerde kadınların daha fazla sorumluluk alması kadını özel alana hapseder. Çocuk bakımının annenin sorumluluğunda olduğu iddiası, ev işleri ve çocuk bakımı gibi işlerin görünmez işler olarak kabul edilmesi endüstri devriminden bu yanda devam eden ve tartışılan konulardır.

“Çocuğun bakımı tamamen benim üstüme değildi. Annem uzun bir süre bizimle kaldı. Eşim asker benim. Çok düzensiz bir yaşıntımız oldu. Ben de çalıştığım için çocuğa bakacak birine ihtiyacımız zaten olacaktı. Tek güvenebileceğimiz annelerden birisi olmasıydı. İnsan bu gibi durumlarda kendi annesine daha çok güveniyor kayınvalidesinden ziyade. Yaşadığımız toplumsal çevrede hep oluyor bir gelin kayınvalide çekememezliği. Baskın bir karakter değil kayınpederimde asker olduğu için aslında ezilmiş ve çok kuralcı yaşayan bir kadın. Çocuğumu bu psikolojide birisinin yetiştirmesini istemedim ne yalan söyleyeyim. Eşime bunu direk belirtmesem de anneme nazım daha çok geçer diye lafı kıvırdım. Ne yapabiliirdim ki.” (K19, Y39, Ç.S-2, Çalışan)

“Eşim bana yardımcı olur ama sınırlı düzeyde. Bu soruya yardımcı olmuyor tüm sorumluluk bende desem haksızlık etmiş olurum. Ben uyurken ağlayınca beşiğini sallıyor mesela.” (K7, Y47, Ç.S-2, Çalışan)

“Çalışmadığım zamanlarda %90 çocuğun bakımı bendedir, kalan yüzde 10'luk dilimde babayla oyun oynadığı zamandır.” (K8, Y46, Ç.S-1, Çalışan)

“Genelde ben baktım ama 1 yıl aile büyükleri destek oldu. Şu anda bakıcı arayışındayım.” (K9, Y46, Ç.S-1, Çalışan)

“Kocam bana yardım eder ama ben tartaklaya tartaklaya yardım ettirecek bir karakterim. Kendi isteğiyle yardım etmiyor, zorlamayla yardımcıdır. Çocuğu sonuçta tek başıma yapmadım eşimde istedi bir zahmet yardımcı olsun.” (K10, Y51, Ç.S-1, Çalışan)

Kadının evde iş bölümünün tam anlamıyla eşit dağılamamış olması, çocuk bakımı ve evle ilgili işlerin yine kadının görev ve sorumluluğunda olması toplumsal yapının ve geleneksel aile örüntülerinin birer mirası olarak gelmektedir. Chodorow'un da annelik hakkındaki düşünceleri göz önünde bulundurulduğunda fark edilir ki kadına annelikle ilgili yüklenen rol ve sorumlulukların çoğu toplumsal cinsiyetle alakalıdır. Çoğu toplumda olduğu gibi bizim toplumumuzda da kadınlar sadece çocuk doğurmaz, ayrıca bebek bakımının birincil sorumluluğunu da üstlenirler. Anne bebeğin birincil bakım rolünü üstlenemezse baba dışında başka bir kadın genelde bakım rolünü yerini getirir. Her ne kadar babalar ve diğer erkekler bebeklerle ve çocuklarla değişen miktarlarda zaman geçirseler de baba nadiren çocuğun birincil ebeveyni olur (1978, s. 3).

Giddens'in ifadesiyle hemen hemen tüm toplumlarda kadının ilk sorumluluğu çocuk bakımı ve ev işleriyken, erkekler geleneksel olarak aileyi geçindirmekle sorumludur.

2.3.4. Annelik Ritüeli

Anneliği karşılama ritüeli aslında sadece anne için değil katılan tüm kadınların anne olsun ya da olmasın rahatlamasına katkı sağlayan bir merasim olmaktadır. Anneliği onurlandırmanın yanı sıra bir geçiş ritüelidir. Bu ritüelin kapsamında çiçeklerle taç yapmak, göbek boyama, ayak yıkama, meditasyon gibi aşamalar yer almaktadır. Bir nevi anne kutsama etkinliği olarak yer alan bu ritüelde esas vurgu değişen bir pratik olarak tüketim ekseninde şekillenen bir geçiş sembolizesidir

“Motherblessing de denilen anneliğe geçiş töreni, baby showerdan farklı olarak annenin anneliğe geçişini onurlandıran bir kutlama. Annenin sadece en yakınları bir araya gelerek bir kadın çemberi oluşturuyor. Tüm kadınlar anne ile ilgili iyi dileklerini dile getiriyor anneyi cesaretlendirici şeyler söylüyorlar. En rengarenk boncuklar almıştım, herkes bir boncuk seçip iyi dileklerde bulunup ipe bir boncuk geçirdi sırayla, sonra dualarla onu bağladık ve doğum anında bana cesaret vermesi için yanımdaydı, hala da bebeğin beşiğinde duruyor. Bir de alan tutucu ¹herkesin bileğine kırmızı ip bağladı, bebeğin doğum haberini aldıktan sonra herkes ipi kesip, çiçek, ağaç vs. uygun gördüğü bir yere bağladı, doğuma kadar herkesin bileğinde kaldı ip. Bir de sepet hazırlanıyormuş galiba içine bozuk para, şeker (tatlı dilli olsun) filan diye, un vs. koyuluyormuş, ancak benim aynı gün doğum günüm diye böyle şeyler yapmadık pasta kestik.” (K17, Y37, Ç.S-1, Çalışan)

“Pilates kampları yaptığımız sırada bir anneye tanışmıştım. Aslında doğum hocasıydı. Halihazırda hamile kalanlar için doğum koçluğu yapıyordu. O dönemlerde ben hamileydim. Motherblessing'i ilk ondan duymuştum. Aslında anneliği onurlandırma, kadının bakirelikten anneliğe geçişini sembolize ediyormuş. Doğuma 1 ay kala bende bir çember oluşturdum en yakın arkadaşlarımdan. Yalın Park'ta minderler, meyve, kırmızı bir şerbet, kuruyemiş, tatlı aldık. Çemberin ortasına mumlar yaktık, içine yapraklar çiçekler döşedik. Başına çiçeklerden taç hazırladık. Ben geniş rahat çiçekli bir şeyler giydim. Kırmızı ipler hazırladım. Çikolata ve şekerleme kutuları yaptım gelenler için. Adaçayı ve ökse otu yaktık nazara ve büyüye karşı. En yakın arkadaşlarım ve doğum koçum ile anneliği karşılama ritüeli hayatımda yaptığım en komik ve eğlenceli aktivite oldu. Aslında baby

¹ Alanda hakimiyeti sağlayan-ritüeli yöneten kişiye verilen isim

shower gibi ama burada bebeği değil anneyi onurlandırma söz konusu.” (K13, Y38, Ç.S-1, Çalışan)

Wulf doğumu bir geçiş ritüeli olarak tanımlarken aslında motherblessing de anneliğe geçişi sembolize eden bir modern zaman ritüeli olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadın anne olmadan önce annesinin kızı konumunda iken, doğuma az bir zaman kala artık bunu bir kutlama haline getirmektedir. Kadınların toplanıp hamile olan kadının çevresinde çember oluşturmasının anlamı “merak etme bu kadar kadın seninle beraberiz ve destekliyoruz” anlamında gelmektedir.

“Ben hatıra olarak yaptım tüm ritüelleri. Her şey el emeğimdi. Çocuğuma aldığım ilk kıyafetleri, köpeğimiz kahveyi, ilk ultrason görüntüsünü aldım. Eşim, ben, köpeğimiz ve bebeğimizle gittik. Aslında bunlar bir anı idi. Ama hamilelik dönemimde rahatlamak adına 7. aylarımdı sanırım çıplak ayakta çimlerde dolaştım. Fotoğraf çekindik. Çocuğum büyüdüğünde ve ben neredeydim diye sorduğunda bu fotoğrafları göstermek istedim.” (K14, Y37, Ç.S-1, Çalışan)

Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan fenomenolojik yöntem aracılığıyla analiz yapılan bu çalışmada çalışan geç annelerle görüşmeler sonucunda 4 alt temaya ulaşılmıştır. Bu kapsamda ortaya çıkan bulgulardan ilki çalışan geç anneler olmaktadır. Görüşme yapılan annelerden elde edilen veriler doğrultusunda da söylenebileceği üzere, çalışan geç anneler içerisinde ortaya çıkan ortak tema mental olarak hazır hissetmeme, iş bulma ve akademik kariyer sürecinin uzaması, ekonomik belirsizliklerin ve güvencesizliklerin beraberinde eş ile iletişimin güven eksenli kurulmasının beklenilmesi şeklinde özetlenebilir. Bu kapsamda kadının anne olma serüveni belirli aşamalardan sonra gerçekleşirken, çalışan geç annelerin ilk annelik yaşları ortalama 38 ve üstü olarak görüşme bulgularından saptanmıştır. Bu noktada anne olma süreci genel itibarıyla ertelenen bir eğilim olarak karşımıza çıkmıştır. Ertelenen annelik özellikle kadının iş yaşamına geç katılması, kişisel gelişiminin tamamlanma süreci, ekonomik güvencesizlik, eşiyle arasındaki iletişimin güven eksenli kurulması, kadının bireysel olarak anneliğe hazır hissedemeyişi, eğitim sürecinin uzamasının ardından iş bulma sürecinin uzaması beraberinde ileri yaşta anne olma durumundan kaynaklı olarak kadının anne olma serüveni belli aşamaların tamamlanmasının ardından gelmektedir. Yine aynı tema içerisinde geç annelik eğilimin sebebi fizyolojik nedenlerden kaynaklı olarak kadının tekrarlayan düşüklüklerin ardından anne olabilmesidir. Bir diğer alt tema ise eğitim sürecinin uzaması olarak karşımıza çıkarken, İş bulma süreci, eğitim süreci uzayan kadın için uzun vadeye yayılan bir süreç olmuştur. Anne olduktan sonra çocuk bakımı için güvenilir bir bakım rolü bulamayan kadın, zorluklarla elde ettiği iş ve kariyerine geri dönmekte tereddüt etmektedir. Bu kapsamda kadın için çocuk bakımı iş yaşamından daha önemli olmuştur. Toplumsal cinsiyet rolleri alt temasıyla birlikte kadının çalışma yaşamında aktif katılması ev içi rollerde paylaşımı gerekli kılmaktadır. Kadın çalışma yaşamında aktif olarak yer almasa dahi

erkekler kadınlara yardımcı olabilmektedir. Kadının ev içindeki düzeninde sadece geleneksel roller olarak atfedilen yemek pişirme, çocuk bakımı yer almaz. Kısacası kadınlar artık ev içi alanda sadece geleneksel roller ile eşleştirilmez. Son alt tema ise değişen annelik pratikleridir. Kadın anne olmadan, yani doğum gerçekleşmeden önce bir ritüel ile ritüeller ile çeşitlendirmiştir.

Sonuç

Aile içinde ebeveyn-çocuk ilişkisinin dönüşümü, ilk çocuk sahibi olma yaşının yükselişi sanayileşme, üretim, eğitime dayalı istihdamda yaşanan yoğunluk gibi pek çok faktör ile anneliğin ertelenmesi kapsamında, katılımcıların deneyimlerinden yola çıkılarak bu deneyimleri nasıl anlamlandırıldığından yola çıkılarak; temalar kapsamında kadının anne olması belirli aşamaların tamamlanmasının ardından gerçekleşmektedir. Nitekim doktora tezi kapsamında 20 çalışan 20 çalışma yaşamında yer almayan kadın ile görüşmeler yapılmıştır. Ancak bu çalışmada 20 çalışan kadının görüşme verileri kullanılmış; fenomenolojik yöntem kapsamında görüşme formları irdelenip, “nasıl” sorusu çerçevesinde temalar ve alt temalar belirlenmiştir. Kadının toplumdaki değişen konumu, beraberinde çalışma yaşamındaki aktif katılımı ve toplumsal ilişkiler değişime uğramaktadır. Çalışma yaşamında yer alan kadının görev, rol ve sorumlulukları farklılık göstermektedir. Toplumsal yapıda kadınların ve anneliğin değişen yönüne vurgu yapılmaktadır.

Çalışma yaşamında yer alan kadınlara hamile kaldıktan sonra çalışma hayatlarının nasıl olduğu, rol değişimleri ve annelik pratiklerine temalar kapsamında yer verilmektedir. Çalışma yaşantısı devam eden geç anneler çocuk doğurmayı belli bir süre erteleme eğilimi, modern dönemde artış göstermektedir. Kadının iş yaşamına geç katılması, kişisel gelişiminin tamamlanma süreci, ekonomik güvencesizlik, eşiyle arasındaki iletişimin güven eksenli kurulması, kadının bireysel olarak anneliğe hazır hissedemeyişi, iş bulma sürecinin uzaması beraberinde ileri yaşta anne olma durumundan kaynaklı olarak kadının anne olma serüveni belli aşamaların tamamlanmasının ardından gelmektedir. Çocuk bakımı konusunda kadın hem kamusal hem de özel alanda görünür olmak zorunda hissetmektedir. Çalışma yaşamının getirdiği uzun mesai saatleri ev içinde tüm rolleri yerine getirmeyi zorlaştırmakta, bu kapsamda erkeklerin paylaşımcı olması beklenmektedir; ancak çoğu yardımcı rolü üstlenmektedir. Kadının aile kurumundaki birçok sorumluluğunun olması ve aile içi rollerde kadınların daha fazla sorumluluk alması kadını çocuk sahibi olduktan sonra en azından belli bir süre özel alana hapsettiği sonucuna varılmaktadır.

Modern dönemde kadının annelikle ilgili süreci daha fazla oranda bir tercih, seçim ve planlama olarak karşımıza çıkar. Daha ileri/geç yaşlarda anne olmayı tercih eden, planlayan kadınların sayısındaki belirgin artış her geçen

gün artmaktadır Kadınların çocuk doğurmaya başladıkları yaş, doğurganlığı etkileyen önemli bir faktördür. Buradan hareketle konuya Türkiye özelinde bakılarak sayısal veriler ile aslında annelik eğiliminin ileri yaşlarda tercih edildiği karşımıza çıkmaktadır.

Etkili doğum kontrol yöntemlerinin kullanılmaya başlanmasıyla cinsellik ve üreme arasındaki evrimsel bağlantı kopmuştur. Çocuk sahibi olmak hala çok değerli olsa dahi, kişisel bir tercih halindedir. Günümüz toplumu daha çok bilgiye dayalı yaşamını sürdürmektedir. Bu noktada kadınlar her zamankinden daha iyi eğitim almayı önemsemektedirler. Eğitim seviyesi artan kadınlar, işgücü piyasasına daha fazla sayıda katılırlar.

İlk çocuğa sahip olma yaşının belirsizliği noktasında bakıldığında, kadın ve erkek hala çocuk sahibi olma noktasında isteklidir. Sadece yaşanan eğitim süresinin uzunluğu, sonrasında iş bulma sürecindeki belirsizlik, kadın ve erkeğin evlendikten sonra ebeveynliği özellikle kadının anneliği geciktirip, bunu bir tercih haline getirdiğini yapılan çalışmalar ışığında söylemek mümkündür. Anneliği erteleme davranışı aslında çocuk sahibi olmak istememekten ziyade, çocuk sahibi olabilmeye hazır hissedememekten kaynaklanmaktadır. Eğitim süresinin ardından iş bulma sürecinde yaşanan belirsizlik, kadını anne olma noktasında bazı süreçleri tamamlamaya yönlendirmektedir. Hem iş bulma sürecinin belirsizliği hem de güvencesizliği anneliği hatta evliliği erteleme noktasında sosyo-kültürel bir sebeptir. Annelik içgüdüsel olarak kabul edilip, evlendikten sonra hemen beklenen bir durum olarak geleneksel bakış açısıyla düşünülse de aksine anneliğin bir zamanlaması olmadığı ve artık *ertelenmeye müsait* bir noktada olduğu görülmektedir. Kısacası kadının anne olma serüveni belli süreçleri tamamlayabilme noktası sonrasında gerçekleşen bir tercih halidir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız

Yazar Katkısı: Cansu Dursun ÇİRCİ: %100

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Etik Onay: Bu çalışmanın gerçekleştirilmesi amacıyla, Akdeniz Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Etik Kurulu'ndan izin alınmıştır (08.07.2021-8/274).

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma ile ilgili herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Peer Review: Independent double-blind

Author Contributions: Cansu Dursun ÇİRCİ: 100%

Funding and Acknowledgement: No support was received for the study.

Ethics Approval: Ethics committee approval was obtained from Akdeniz University Social and Human Sciences Scientific Research and Publication Ethics Committee for the purpose of carrying out this study approval (08.07.2021-8/274).

Conflict of Interest: There is no conflict of interest with any institution or person related to the study.

Kaynakça

- Acar-Savran, G. (2012), *Kadının görünmeyen emeği*. İstanbul: Yordam Kitap,
- Arendell, T. (2000). Conceiving and investigating motherhood: The decade's scholarship. *Journal of Marriage and the Family*, 62(4), 1192-1207.
- Baştürk Akca, E. (2015). Medyada annelik temsilleri ve anne savaşları: haftanın annesi yarışma programının analizi. *Woman 2000*, 16(2), 91-112.
- Beets, G., Schippers, J., & te Velde, E. R. (2011). *The future of motherhood in western societies: late fertility and its consequences*. New York, NY: Springer.
- Benzies, K., Tough, S., Tofflemire, K., Frick, C., Faber, A. & Newburn-Cook, C. (2006). Factors influencing women's decisions about timing of motherhood. *The Association Of Women's Health, Obstetric And Neonatal Nurses, JOGNN*, 35(5), 625-633. <https://doi.org/10.1111/j.1552-6909.2006.00079.x>
- Bueskens, P. (2018). *Modern motherhood and women's dual identities: rewriting the sexual contract*. London: Routledge.
- Castro, R. (2005). Late-entry-into-motherhood women are responsible for fertility recuperation, *J. Biosoc. Sci*, 47, 275-279. <https://doi.org/10.1017/S0021932014000121>
- Chodorow, N. (1978). *The reproduction of mothering psychoanalysis and the sociology of gender*. London England :University of California Press.
- Chodorow, N. (2021). *Anneliğin yeniden üretimi psikanaliz ve toplumsal cinsiyet sosyolojisi*. (Çev: D. Tanal Tatar). Phoneix Yayınları.
- Coulter M. (2010). Institution of motherhood, A. O'Reilly (Ed.), *Encyclopedia of motherhood* içinde (s.543-597). Thousand Oaks, Calif: Sage.
- Creswell, J.W. (2016). *Nitel araştırma yöntemleri beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni*, (Çev. M. Bütün & S. B. Demir). Siyasal Kitabevi.
- Donath, O.& Trebbe-Plath, M. (2022). *Annelikten pişman olmak* (Çev. B. Yalçın), İletişim Yayınları.
- Hays, S. (1996). *The cultural contradictions of motherhood*, Yale University Press.
- Molina-Garcı 'a L, Hidalgo-Ruiz M, CoceraRui 'z EM, Conde-Puertas E, Delgado-Rodrı 'guez M, Martí 'nez-Galiano JM. (2019). The delay of motherhood: reasons, determinants, time used to achieve pregnancy,

- and maternal anxiety level. *PLoS ONE* 14 (12). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0227063>.
- Gittins, D. (2011). *Aile sorgulanıyor* (Çev. T. Erdem), İstanbul: Pencere Yayınları.
- Goldin, C. (2024). *Kariyer ve aile: Kadınların eşitliğe doğru yüzyıllık yolculuğu* (Çev. A. Cebenoyan), Doğan Kitap
- Gustafsson, S. (2001). Optimal age at motherhood theoretical and empirical considerations on postponement of maternity in europe, *Journal of Economics Springer-Verlag*. 225-247.
- Koç, İ. (2014). Türkiye’de aile yapısının değişimi: 1968-2011, Türkiye’de aile yapısı tespitler ve öneriler (içinde) (s. 24-55), *Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü*, İstanbul.
- Kılıç, E. (2019). Evcimenlik Kültünden Çalışan Anneye: Annelik İdeolojileri Üzerine Bir Değerlendirme, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(1), 17-36. <https://doi.org/10.17494/ogusbd.595096>
- Lupton, D. (2000). ‘A love/hate relationship’: The ideals and experiences of first-time mothers. *Journal of Sociology*, 36(1), 50-63.
- Lupton D., Pedersen S. & Thomas G. M. (2016). Parenting and digital media: from the early web to contemporary digital society, *Sociology Compass*, 10/8 (2016) 730-743. <https://doi.org/10.1111/soc4.12398>
- Maher J. M, Saugeres, L. (2007). To be or not to be a mother? women negotiating cultural representations of mothering, *J Sociol (Melb)*, 43:5-21. <https://doi.org/10.1177/1440783307073931>
- Maier, C. (2007). *Çocuk Yapmamak İçin 40 Neden* (Çev. Z.Canan Özatalay), Esen Kitap.
- Miller, T. (2010). *Annelik duygusu mitler ve deneyimler* (Çev. G. Tuncer), İletişim Yayınları.
- Moustakas, C. (1994). *Phenomenological research methods*, Thousands Oaks, CA: Sage
- O’reilly, A. (2004). Mothering against motherhood and the possibility of empowered maternity for mothers and their children, A. O’Reilly (Ed.) *From Motherhood to Mothering* içinde (s.159-175). State University of New York Press.
- Rich, A. (1995). *Of woman born: Motherhood as experience and institution*, Norton&Company, New York London.
- Rothman B. K. (1994). Mothers and fathers: ideology in a patriarchal society. Glenn E. N., Chang G., Forcey L. R. (Edt.). *Mothering ideology, experience, and agency* içinde (s. 1-33). London, Newyork: Routledge.

- Sarıtaş, S.; Bozkurt, A. (2020). A qualitative research on motherhood experiences. *International Journal of Humanities and Research*, 5(4), 40-47.
- Smart, C. (1996). Decostructing motherhood, good enough mothering?). E.B. Silva (Ed.), *Feminist Perspectives on Lone Motherhood içinde* (s. 37-58). London: Routledge Company.
- Wulf, C. (2009). *Tarihsel kültürel antropoloji* (Çev. Ö. Dünya Sarısoy), Dipnot Yayınları, Ankara.
- Thurer S. L. (1994). *Myths of motherhood*, Boston: Houghton Mifflin.
- Timurturkan, M. (2019). Annelik, söylem ve iktidar: eleştirel bir tartışma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (Ek Sayı), 64-78. <https://doi.org/10.35237/sufesosbil.630546>
- Trevino, M. B. (2010). History of motherhood: 2000 b.c.e. to 1000 c.e., In A. O'reilly (Ed.). *Encyclopedia of motherhood içinde* (s.488-492), California: Sage Publications.
- TÜİK (2021,18 Mayıs). *Türkiye istatistik kurumu, doğum istatistikleri*. 10 Ocak 2025 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Birth-Statistics-202037229#:~:text=T%C3%9C%C4%B0K%20Kurumsal&text=Canl%C4%B1%20do%C4%9Fan%20bebek%20say%C4%B1s%C4%B1%202020,%2C7'si%20k%C4%B1z%20oldu> adresinden edinilmiştir. .
- TNSA (2018). *Türkiye nüfus ve sağlık araştırması*. 10 Ocak 2025 tarihinde http://www.sck.gov.tr/wpncontent/uploads/2020/08/TNSA2018_ana_Rapor.pdf, adresinden edinilmiştir
- Yläne, V. (2016). Too old to parent? Discursive representations of late parenting in the British press. *Discourse & Communication*, 10(2), 176-197.
- Zeybekoğlu Akbaş, Ö. ve Dursun, C. (2022). Toplumsal değişme sürecinde annelik serüveni: Genç annelikten geç anneliğe geçiş, *Akademik Hassasiyetler*, 9(20), 107-128.

Extended Abstract

In the context of the postponement of motherhood due to many factors such as the transformation of parent-child relations, the rise in the age of having a first child, industrialization, production, and the intensity of education-based employment, this study examines how participants make sense of these experiences. Within the scope of the themes, a woman becomes a mother only after certain stages are completed. In light of data from the Turkish Statistical Institute (TSI) and the Turkish Demographic and Health Survey (TDHS), the increase in the age of first marriage and childbearing and the increase in the age of first motherhood pave the way for studies on late

motherhood as a new trend. At this point, this study aims to reveal the mothering practices of women who are late mothers in the context of new mothering trends through the phenomenological method. In this context, a field study was conducted with 20 working women aged 35 and above who were first-time mothers via semi-structured demographic information forms. The research area was determined as the province of Antalya due to limitations. Working women were asked determinant questions on issues such as how their working life has been since pregnancy, their daily life practices, childcare, and changes in gender roles. By analyzing the data, a description of the motherhood practices of women who became mothers at a late age was put forward within the framework of the question “how.” The findings revealed that working women who became mothers at a later age had longer education, reshaped gender roles, and made efforts to adapt to changing motherhood practices.

The themes include the participants' working life after becoming pregnant, changing gender roles, and changing motherhood practices. The tendency of late working mothers to postpone childbearing for a certain period is on the rise in the modern period. Women's journey of becoming a mother comes after the completion of certain stages due to women's late entry into professional life, the process of completing their personal development, economic insecurity, the establishment of communication between them and their husbands based on trust, women's inability to feel ready for motherhood, the prolongation of the process of finding a job after the prolongation of the education process, and the situation of becoming a mother at an advanced age. Women feel obliged to be visible in both public and private spheres in terms of childcare. The long working hours brought about by working life make it difficult to fulfill all roles at home, and in this context, men have to assume the role of helper. It is concluded that the fact that women have many responsibilities in the family institution and that women take more responsibility for domestic roles confines women to the private sphere at least for a certain period after having children.

The changing position of women in society, their active participation in working life, and social relations are changing. The duties, roles, and responsibilities of women in working life differ. The changing aspect of women and motherhood in the social structure is emphasized. In terms of motherhood roles, new areas of responsibility are determined to include the expectations of society from women. In this context, current trends regarding motherhood appear in different ways in traditional, modern, and postmodern periods. Especially in the postmodern period, trends such as good motherhood, super motherhood, and Instagram motherhood all exist as a response to an expectation. Many studies on motherhood show that motherhood, especially in the postmodern period, is shaped by the influence of social media.

While the time allocated to childbearing is less, it takes a lifetime to raise a child. The meaning, importance, and value attributed to children is increasing day by day and the time and effort spent on children is changing qualitatively. At this point, the desire to have children, maternal tendencies, and demographic data in Turkish society become important.

In the modern era, women's process of motherhood is more and more a choice, selection, and planning. The number of women who prefer and plan to become mothers at older/later ages is increasing day by day. The age at which women start childbearing is an important factor affecting fertility. From this point of view, by looking at the issue in Turkey, numerical data show that the tendency to become a mother is preferred at older ages. Based on the fact that the age at first birth has increased in most Western countries in recent years, it is stated that when both women and men have their first child, the average age at first birth exceeds 30 years in some countries. The age at first birth has been increasing day by day, and the possibility of a decline in the age at first birth remains an illusion. Unless something extraordinary happens, the age at first birth will likely continue to rise to a certain point. A significant proportion of future Western babies will be born to mothers in their 30s. If health costs rise alarmingly beyond the ideal, there is a possibility that the age of first birth could fall. In this new society, the sense of being part of a family, caring for children, and doing household chores are important stages of life for both women and men.

The uncertainty experienced in the process of finding a job after the education period leads women to complete some processes at the point of becoming a mother. Both the uncertainty and precariousness of finding a job are socio-cultural reasons for postponing motherhood and even marriage. Even if motherhood is instinctively accepted and presented as a situation that is expected immediately after marriage, it is said that the timing of motherhood is usually planned at a later age and that motherhood is now at a point where it is "suitable for postponement". In short, a woman's journey of becoming a mother is a state of choice that takes place after the point of completing certain processes.